

Jan Brokken

LEVEN VANUIT JE ZINTUIGEN

Stichting De Gouden Ganzenveer

Ik herinner me nog exact het moment waarop ik het modernisme ontdekte. Het was in het voorjaar van 1968 in Utrecht. Ik ging bij mijn studiegenoot Gert Fokkens langs. Hij was naar een ander adres verhuisd omdat hij onder de bemoeizucht van zijn hospita leed – zoals wij allemaal in die jaren. Ze stond altijd met een kom soep voor hem klaar, en op den duur ging dat vervelen. De opgediende soep moest uitwijzen wie er bij hem op bezoek kwam. Het probleem voor hospita's was onveranderlijk: vriendinnen over de vloer. Ik kon erover meepraten, mijn hospita was de weduwe van de hoofdcommissaris van de politie te Utrecht – hij was een maand voor zijn pensioen overleden. Van hem had ze het schaduwen geleerd. Ik vroeg vrouwelijk bezoek niet aan te bellen maar een steentje te werpen tegen mijn raam – dan kon ik naar beneden sluipen en de deur stilletjes opendoen. Verloren moeite, mijn hospita was soms eerder boven dan zij. Ik had een ruime kamer op de bovenetage met uitzicht op de door bomen omzoomde singelgracht in het midden van de Professor Sprengerlaan, een goed verwarmde kamer, dus ik wachtte nog even met verhuizen. Gert had een kaal kamertje en hij had het koud. Via een tante, die bij de kapper had opgevangen dat een oude dame een huurder zocht, was hij bij mevrouw Schröder terechtgekomen. Zij

woonde aan de Prins Hendriklaan 50 in een huis dat iedereen in Utrecht kende als het Schröderhuis.

Op woensdag 21 februari 1968, 's ochtends om negen uur, moest Gert bij mevrouw Schröder op zicht komen. Hij viel tegen. Mevrouw had liever een medisch student in plaats van een journalist in opleiding, ze was immers bijna tachtig en dan was het wel prettig als er iemand in huis woonde die eventueel, in geval van nood, de eerste hulp kon verlenen. Gert, die krullend blond haar had, een ringbaard, een stalen bril, en, belangrijker, die de rust van een schaapsherder uitstraalde, liet zich niet uit het veld slaan en zei doodkalm: 'Maar ik ben in het bezit van een EHBO-diploma.' Ze keek hem ongelovig aan, en hij voegde er droogjes aan toe: 'Behaald in militaire dienst.' Nog diezelfde week kon hij zijn intrek nemen in de modernste woning van Nederland.

Het huis was ontworpen en ingericht door Gerrit Rietveld, speciaal voor mevrouw Truus Schröder-Schräder, die de twee verdiepingen tellende woning op 1 januari 1925 had betrokken, en er, drieënveertig jaar later, nog steeds in woonde, voor eeuwig naar het leek.

De eerste de beste morgen dat Gert nietsvermoedend de gordijnen open schoof, kreeg hij bevestigd dat het huis in alle architectuurhandboeken was opgenomen en tot ver over de grens hoge ogen gooide: veertien, vijftien, zestien Japanners schoten hun Nikons en Canons op zijn blote bast leeg. Nog jaren later droomde hij dat hij in die nietsverhullende hoedanigheid als pauzeplaatje fungeerde

bij lezingen in Japan over hoogtepunten uit de Europese architectuur.

Gert leerde al gauw dat Japanners nog wel meevielen – zij namen een vermaning tenminste serieus. Veel onbehouwener waren de Amerikanen, die mevrouw Schröder achternazaten in de tuin: of ze *please, please* naar binnen mochten. En iedere keer wees mevrouw Schröder naar het bordje bij de deur.

Eerst had er een kartonnetje gehangen dat bijna vergaan was en waarvan de tekst onleesbaar was geworden. In opdracht van mevrouw Schröder plaatste Gert er een degelijker vermaning. Met plakletters wreef hij de tekst op een aluminium plaatje: *The interior of this house is not on view*. Dat stond wel erg streng, vond mevrouw Schröder. ‘Eigenlijk,’ zuchtte ze, ‘zou ik iedereen binnen willen laten, maar er is geen beginnen aan.’ Ze voegden er in kapitale letters SORRY aan toe. Dat maakte weinig verschil. In feite stond er in onbeholpen Engels: hier is niets te zien. En dat geloofde niemand die door een raam naar binnen loerde.

*

Het huis ligt in een burgerlijke straat en detoneert zo sterk met de omgeving dat je ongewild een stap terug doet, uit ongeloof. Wit als een lelie is het tegen een rij bruine woningen aangeplakt die rond 1910-1920 gebouwd moeten zijn. De oplevering van het Schröderhuis geschiedde op 1 januari 1925. Niet zo heel veel verschil in tijd dus, maar voor het oog

staat stokoud hier naast vitaal jong, als twee compleet verschillende benaderingen van het leven en het wonen. Het ene huis sluit de wereld buiten af, het andere trekt buiten naar binnen. Het Schröderhuis is open, doorzichtig, en dat zie je in één oogopslag.

De voordeur is aan de zijkant. Bij de gevel aan de straatzijde stond Rietveld een rank en broos geheel voor ogen, met stalen profielen en primaire kleuren maar niet, zoals algemeen werd gedacht, betonnen muren. Beton was te duur. Baksteenmuren, gepleisterd en gewit, waren goedkoper.

Te duur? De totale kosten vielen mee. Voor de grond moest 5400 gulden betaald worden in 1924, de aanneemsom bedroeg 9271 gulden, de architect kreeg 900 gulden honorarium en de verwarmingsinstallatie kostte 1623 gulden. Tezamen 17 194 gulden. Dat stond in 1968 gelijk aan 57 000 gulden, en in 2022 aan 155 000 euro, nog steeds een koopje voor een half vrijstaand huis met een vloeroppervlak van 140 vierkante meter in een betere buurt van de vierde stad van Nederland.

Over de gevel aan de straatzijde noteerde Rietveld: 'Ook aan deze kant is het vlak met gaten vervangen door de tegenstelling: dicht-open met enige vlakken in de drie verschillende richtingen. De tinten grijs en wit versterken de openheid; hier is geprobeerd de grensvlakken van het interieur naar buiten duidelijk te tonen.'

Voor ik het huis binnenging bleef ik er een tijdje voor staan kijken. Wat was het meest opmerkelijke? Theo van Doesburg zei in 1929: 'Men wilde de

bruine wereld door de witte vervangen.' Bruin was 'lyrisch, vaag, sentimenteel'. En 'knus, ouderwets, somber'. Wit stond voor 'klaarheid, zekerheid, wetmatigheid'. En inderdaad: wit overheerste.

Met 'men' doelde Theo van Doesburg op de leden van De Stijl. Wat me voorts opviel waren de tegenstellingen. De raamkozijnen waren zwart geschilderd. Witte muur, zwarte raamkozijnen; dat gaf met weinig middelen een maximaal effect, precies wat De Stijl voorstond.

*

Hoeveel ik over het huis wist voor ik er naar binnen stapte, staat me niet meer bij. Waarschijnlijk toch wel iets. Mijn hele middelbareschooltijd was ik bevriend geweest met Peter van der Linden, zoon van een architect, toevallig ook nog eens de architect die het huis had ontworpen waarin ik mijn jeugd zou doorbrengen: de pastorie van Rhoon. Een huis in de stijl van het Nieuwe Bouwen.

De vader van Peter was bewonderaar van J.J.P. Oud en nam ons regelmatig mee naar woningen en winkels die door Oud waren ontworpen in de Rotterdamse wijken Spangen, Kiefhoek en Oud-Mathenesse. De huizen in Kiefhoek en Oud-Mathenesse waren even wit als de pastorie van Rhoon. En even helder. De huizen van Oud in Oud-Mathenesse kregen de bijnaam 'Het Witte Dorp' en waren bedoeld om achterstandsgezinnen een gezonde leefomgeving te bieden. Ze zouden na een tijdje afgebroken worden maar toen we er in 1962 rond-

Charlotte Van den Broeck

IN EEN KIEM

Stichting De Gouden Ganzenveer

een verhaal brengt een verhaal brengt een verhaal voort, het is vijf uur 's ochtends, aardedonker. De HMS Bounty gaat voor anker voor de kust van Adventure Bay. Het logboek registreert 21 augustus 1788. Acht maanden sinds vertrek uit de haven van Spithead, Engeland. Adventure Bay, een baai in het zuidoosten van Lutruwita – later hernoemd als Tasmanië – is de laatste tussenstop voor haar eindbestemming Tahiti.

Kapitein William Bligh is hier eerder geweest, als schipper, tijdens de laatste expeditie van James Cook in 1777. De kust wordt schilderachtig omljnd door blauwe gombomen. Bligh kent de baai als geschikte locatie voor hout- en waterbevoorrading. Ze moeten wachten tot zonsopgang voor het schip veilig aan land kan manoeuvreren. Tegen de middag meren ze aan. Het zuidelijke uiteinde van het strand loopt uit in een landtong afgeschermd door hoge kliffen, een plek verscholen voor winden, gevrijwaard van de hevig opslaande branding. Hier slaat de bemanning zijn kamp op. Bovendien bevindt zich vlak bij de uitvalsbasis een geul van waaruit regenwater verzameld kan worden. Het lijkt erop dat er sinds Blighs vorige passage geen Europese schepen meer geweest zijn. Het landschap vertoont geen tekenen van verdere inmening. De destijds door het gezelschap van Cook

omgehakte bomen herstellen zich langzaam van hun kap. Op de stronken lopen weerbare scheuten uit, aandikkend in hun omtrek en al enkele meters hoog.

De volgende dag vat een groepje onder leiding van de kannonnier en de eerste stuurman, Fletcher Christian, de houtsprokkel aan. De branding is woest en maakt het transport lastig. Er wordt een vlot gemaakt om het timmerhout aan boord te trekken. David Nelson, de botanist, raakt betoverd door de oeroude hoogte van de bomen. Urenlang dwaalt hij door de dromerige eucalyptusbossen, verzamelt bodemonsters en maakt aantekeningen.

Ook de dag nadien breken de golven hoog op de kust, zo hoog, ze moeten het bevoorraden stilleggen. Tussen de rotsen vissen ze op kabeljauwachtigen. Gedurende het wachten zien ze verschillende arenden overtrekken. Een blauwgevederde reiger laat zich bewonderen. Later in de middag verschijnt plots, vanuit de boomkruinen, de ene na de andere felroodgekleurde, krassende parkiet.

Het weer in de daaropvolgende dagen blijft onrustig, de golven vervaarlijk. Men graaft een grote zaagkuil waarover een boomstam wordt geplaatst opdat enkelen alvast kunnen beginnen met het schulpen van het hout. Bij de rest van de bemanning treedt een lichte verveling op. Onder het mom David Nelson te willen 'assisteren' bij zijn botani-

sche verzameling schiet stuurman Fletcher Christian vogels uit de lucht. Hij raakt een exemplaar met prachtige kleuren, blauw en rood, als van een papegaai, maar dan glimmend. Niet ver van de baai breken enkele walvissen een aantal keer door het wateroppervlak. De bemanning baalt dat het wapenarsenaal geen harpoenen herbergt om er eentje te spiezen.

Kapitein Bligh en botanist Nelson maken een wandeling naar de oostelijke kant van de baai. Ze stuiten op een boomstam met inscriptie: 'A.D. 1773'. Tobias Furneaux, aanvoerder van het begeleidende schip de Adventure tijdens Cooks tweede reis naar de Stille Oceaan, liet de markering achter. Hij was de eerste Britse bezoeker op deze kust, waarvan hij dacht dat die geen naam had, en vernoemde haar naar zijn schip. Bligh voelt ontzag voor Furneaux' zeemansschap en ook een opspelend gevoel van jaloezie. Een eindje verderop, in de nabijheid van de gemarkeerde boomstam, kiest hij een plek uit voor de aanplanting van Europese gewassen. De ondergroei is er niet te hoog, de bodem lijkt gunstig. Bligh en Nelson poten drie jonge appelbomen, negen wijnstokken, zes weegbreestruiken, ze zaaien de pitten van kersen, pruimen, perziken en abrikozen, klokhuizen van appels en peren, twee soorten Indiase maïs, pompoenen en de pitjes van citroenen en sinaasappels. Een weldaad, meent Bligh. Toekomstige bezoekers zullen zich tegoed kunnen doen aan vruchten en gewassen en het zal dankzij hem zijn.

Het weer klaart op, het werk wordt hervat. De bemanning maakt zich klaar voor vertrek in de komende dagen. In het lage land verderop ziet men vuur branden. Ziet men in de verte ook mensen?

De volgende ochtend besluit kapitein Bligh om, in navolging van zijn leermeester Cook, contact te zoeken met de inwoners van het eiland. Samen met Nelson vaart hij in een bootje de kust af ter hoogte van de plek waar het vuur brandt. Het is onmogelijk om er aan te meren en hij komt zo'n twintig meter voor de kust tot stilstand. Niemand laat zich zien, maar Bligh hoort luide stemmen waarin hij geen woord kan onderscheiden. Het klinkt als een overvloedig gekletter van klanken. Na enkele minuten komen er twintig mensen tevoorschijn uit de bossen langs de kust. Twaalf van hen begeven zich dichterbij de boot, tot op de rotsen die in het water uitlopen. De rest van het gezelschap blijft achter, het zijn vrouwen. Niemand van hen draagt kleren. Een man is beschilderd met rode oker, anderen hebben de huid zwart gemaakt. Bligh heeft cadeautjes meegebracht, wat spijkers en kralen – zoals hij James Cook bij het vorige bezoek had zien doen in een poging een 'vriendelijke ontmoeting' te initiëren. Hij toont de voorwerpen door ze in de lucht te houden, wikkelt ze vervolgens in papier en probeert ze vanuit het bootje op de kust te gooien. De mensen maken geen aanstalten de voorwerpen op te rapen. Ze kijken de hevig gesticulerende, spookachtig witte man op het water aan. Pas wanneer Bligh in een schijnbeweging doet

alsof hij omkeert, begeven de mensen zich nieuwsgierig naar de propjes. Bligh denkt te zien dat ze de geschenken onderzoekend op hun hoofd plaatsen. Wanneer de mensen zien dat hij hen ziet, leggen ze alles onmiddellijk neer en hervatten het kijken naar de man die hen bekijkt.

Op 4 september 1788 helpt een frisse, noordwestelijke bries de HMS *Bounty* op weg in de laatste etappe van haar reis naar Tahiti, waar het beroemdste muiterijverhaal aller tijden begint en een verhaal brengt een verhaal voort en sommige gebeurtenissen hebben zoveel vertelkracht dat ze verzonnen lijken en je het vertelde als het ware van het gebeurde moet overtuigen.

In het geval van de muiterij op de *Bounty* lijken feit en fictie in voortdurende onderhandeling met elkaar. Talrijke romans, biografieën, theaterstukken, musicals, filmadaptaties, schilderijen, getuigenissen, studies en wetenschappelijke publicaties vertellen en hervertellen wat er in de Stille Oceaan gebeurde op de ochtend van 28 april 1789.

In populaire cultuur wordt de historische gebeurtenis verteld als een epische, maritieme romance met psychologisch motief: hoe kwam het zover dat Fletcher Christian (1764-1793), tweede stuurman, kameraad en protegé van kapitein William Bligh (1754-1817), kort na hun vertrek uit Tahiti, overging tot het muiten van het schip? Op zijn daad staat bij thuiskomst in Engeland met zekerheid de strop. De onderlinge vriendschap geeft het verraad de allure